

ПЕДАГОГІЧНИЙ
МУЗЕЙ
УКРАЇНИ

**Персоналія
Олександра Біляєва (1925-2006)
у фондах Педагогічного музею України:
збереження та популяризація спадщини
педагога**

Олександр Міхно

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

**Співробітники сектора методики
мови та літератури НДІ педагогіки
УРСР О. Біляєв (зав. сектором),
лаборантка В. Мартиненко (кінець
1970-х рр.)**

**Олександр Біляєв та
Олександр Мазуркевич
в НДІ педагогіки УРСР
(кінець 1970-х рр.)**

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1982 р.

На торжественном
собрании, посвященном
Дню Победы. Киев. 06.05.82
НИИ Педагогики

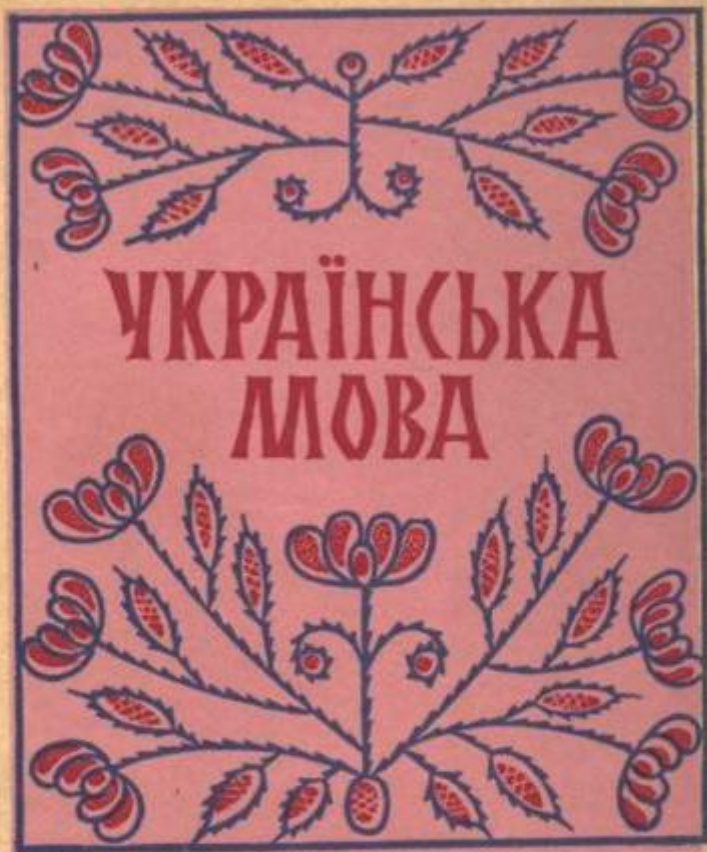
Науковці НДІ
педагогіки УРСР.
Сидять — зліва —
М.Гриценко,
О.Мазуркевич,
М. Ярмаченко,
І.Єременко,
В.Паламарчук,
Б. Калмановський;

стоять — зліва —
В.Постовий,
М. Богданович,
Н. Волошина,
В.Третяков, О.Біляєв,
С.Гончаренко
(середина 1980-х рр.)

**Співробітники
лабораторії
навчання
української
мови
Інституту
педагогіки
НАПН
України.**

**Стоїть
завідувач
лабораторії
Біляєв О.
(2002 р.)**

4 КЛАС

УКРАЇНСЬКА МОВА

4

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

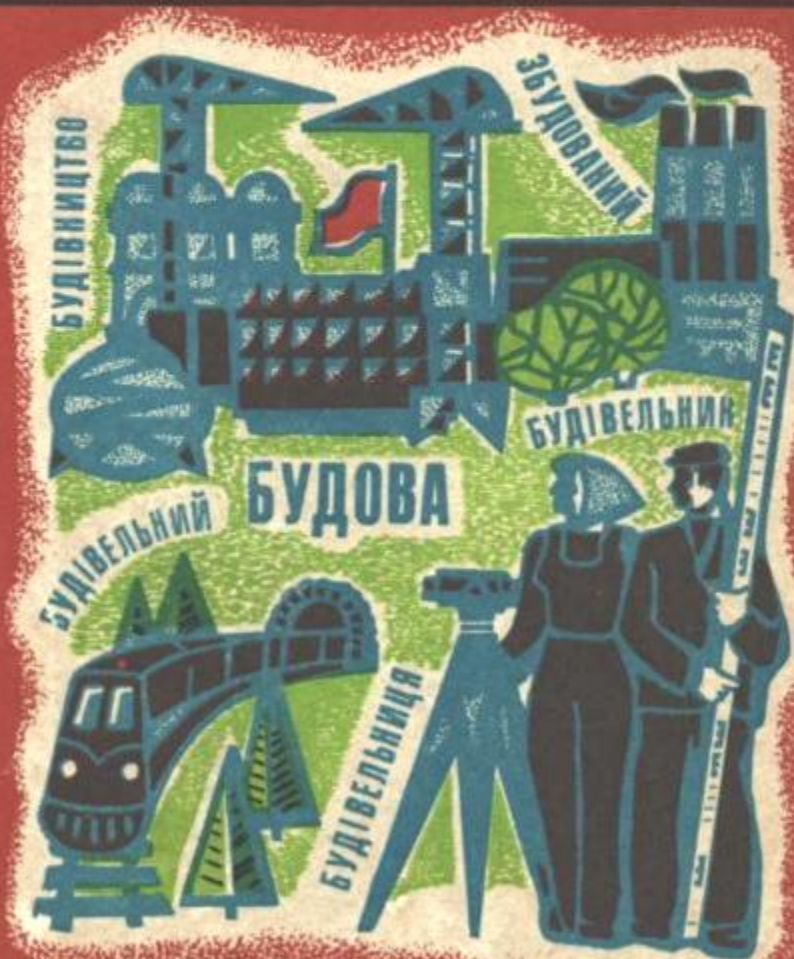
1970
тираж 350 000

Видання 7-ме

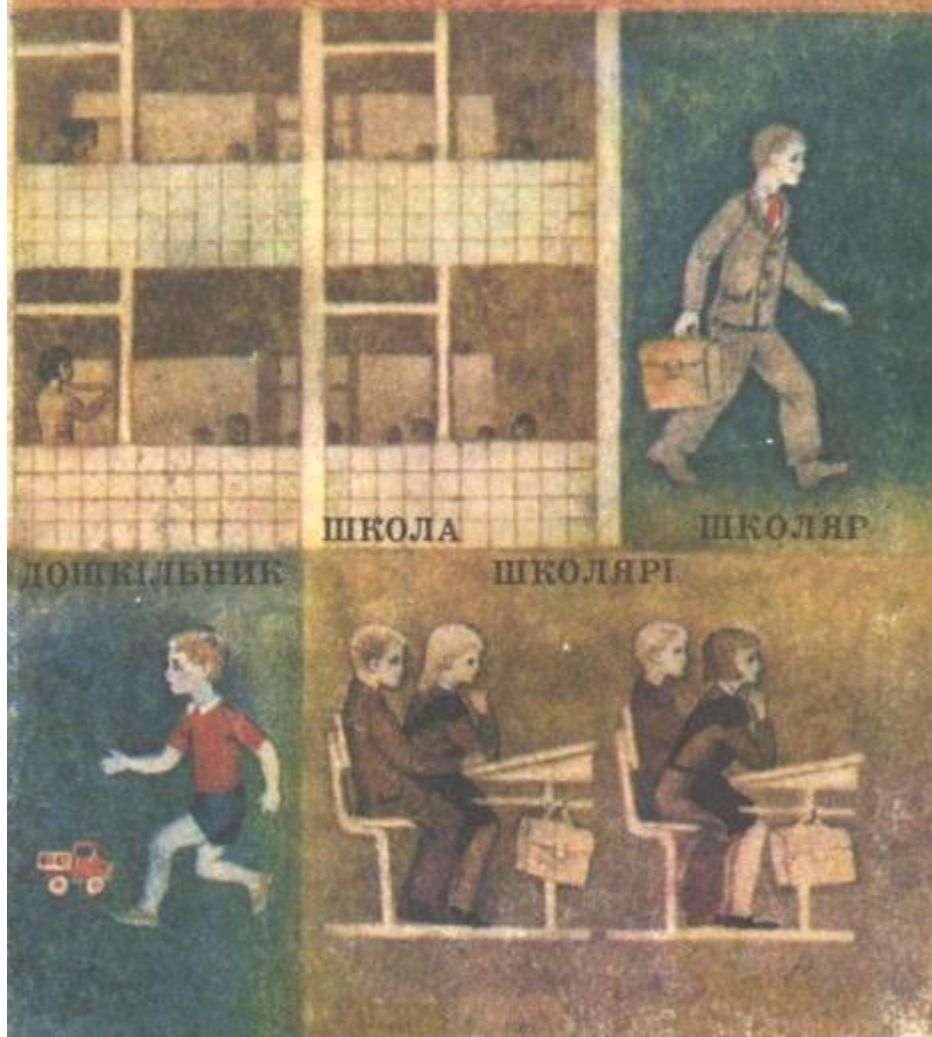
1976
тираж 200 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

4

УКРАЇНСЬКА
МОВА 4

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

Видання 8-ме,
перероблене

1977
тираж 320 000

Видання 11-те,
перероблене

1980
тираж 350 000

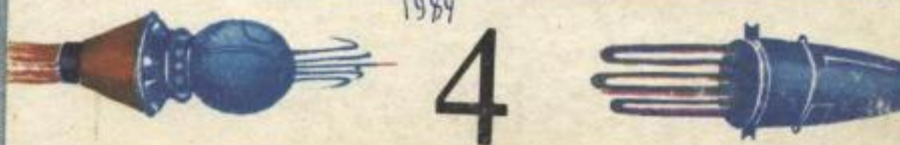
УКРАЇНСЬКА МОВА

1982

4y (075)
y-45

УКРАЇНСЬКА МОВА

1984

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

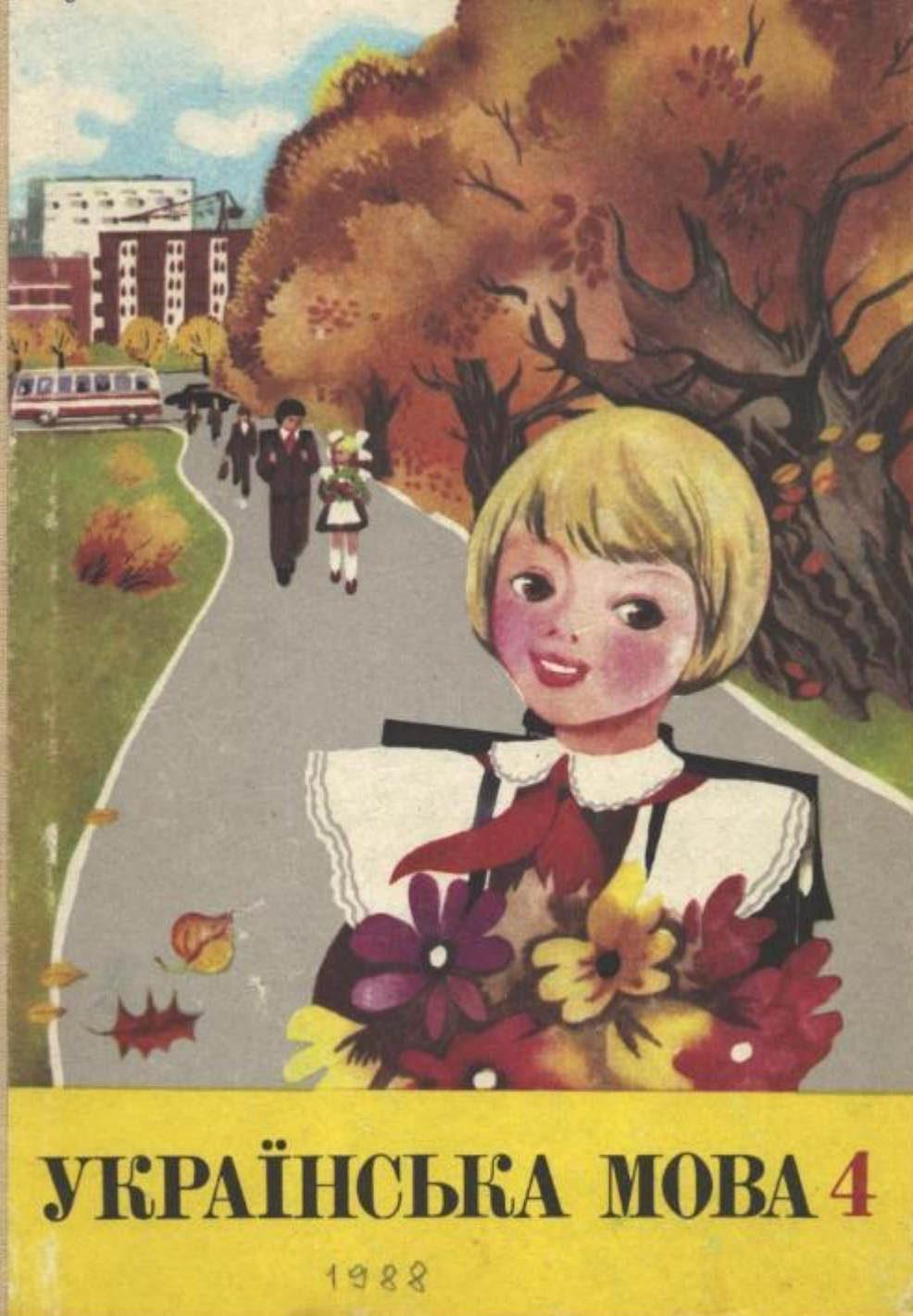
Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

Видання 13-те

1982
тираж 75 000

Видання 15-те

1984
тираж 450 000

1988

Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

Видання 17-те

1988
тираж 445 000

1975

**УКРАЇНСЬКА
МОВА**

5
КЛАС

**Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник**

Видання 5-те

**1975
тираж 300 000**

УКРАЇНСЬКА МОВА

1975

Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

Видання 5-те

1975
тираж 200 000

УКРАЇНСЬКА МОВА * 5-6

1982

Олександр Беляєв
Катерина Плиско
Лідія Симоненкова
Михайло Шкільник

Видання 12-те

1982
тираж 140 000

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

УКРАЇНСЬКА МОВА

ЧАСТИНА II
СИНТАКСИС

для 7-8 класів восьмирічної школи
з російською мовою
навчання

« РАДЯНЬСЬКА ШКОЛА »
1961

УКРАЇНСЬКА
МОВА

ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ
ВІДНОВИЩЕ РЕЧЕНЬ
СКЛАД І ВИДИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ
ВІДОКРЕПЛЕНІ ДРУГОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ
СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ
СЛОВА, ГРАМАТИЧНО НЕ В'ЯЗАНІ З ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ
БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ
СКЛАДНОПІДРІДНІ РЕЧЕННЯ ІЗ СПОЛУЧНИКАМИ І СПОЛУЧНИМИ СЛОВАМИ
ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ
ПІДРІДНІ ОБСТАВИННІ РЕЧЕННЯ
ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ТА СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІХ

ЧАСТИНА II · СИНТАКСИС

для 7-8 класів восьмирічної школи
з російською мовою навчання

О. М. Беляєв
С. М. Кестель
Г. І. Купрієнко
Н. Н. Скоморовська

УКРАЇНСЬКА МОВА

частина друга
синтаксис

7-8 кл.

1972

Олександр Беляєв
Сергій Кестель
Григорій Купрієнко
Ніна Скоморовська

1961
тираж 500 000

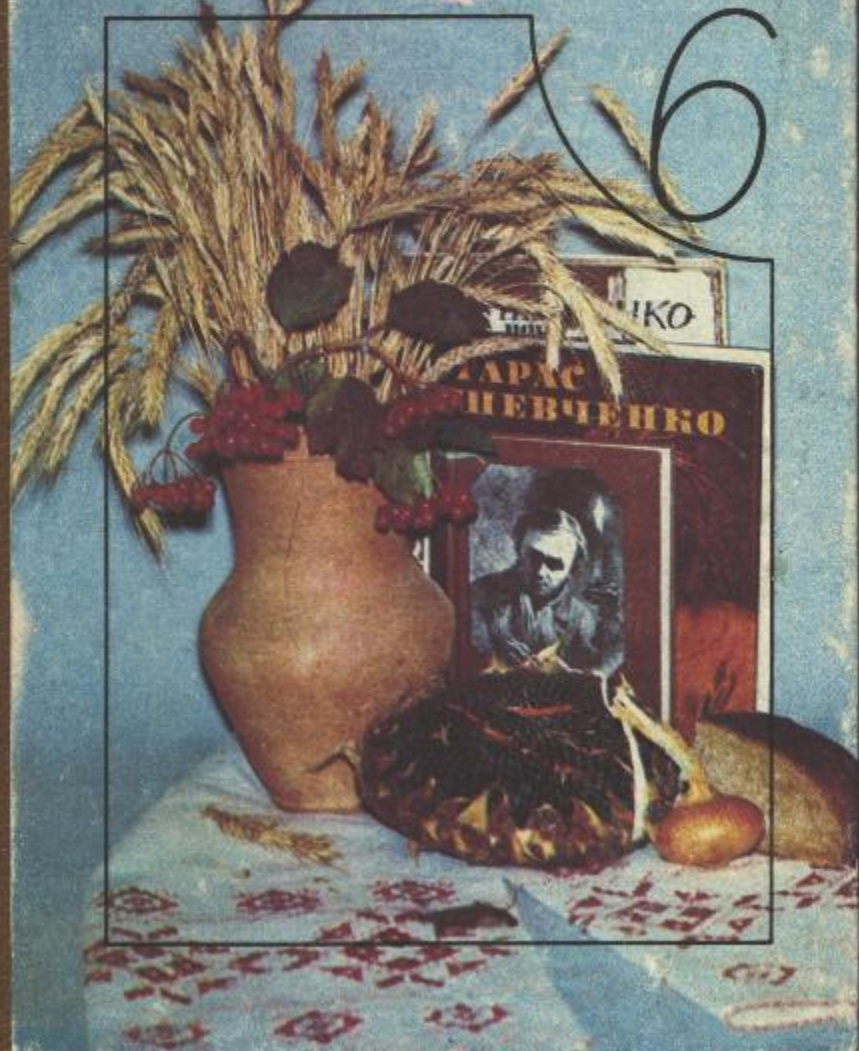
Видання 7-ме

1967
тираж 250 000

Видання 12-те

1972
тираж 200 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

УКРАЇНСЬКА МОВА

6

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Марія Пентилюк
Лідія Симоненкова
Тетяна Симоненкова

Видання 2-ге

1995
тираж 150 000

Видання 4-те

2000
тираж 75 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

УКРАЇНСЬКА МОВА

7

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Марія Пентилюк
Лідія Симоненкова
Тетяна Симоненкова

Видання 4-те

1995
тираж 140 000

Видання 6-те

1998
тираж 180 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

УКРАЇНСЬКА МОВА

8

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Марія Пентилюк
Лідія Симоненкова
Тетяна Симоненкова

Видання 4-те

1995
тираж 100 000

Видання 5-те

1997
тираж 10 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

УКРАЇНСЬКА МОВА

9

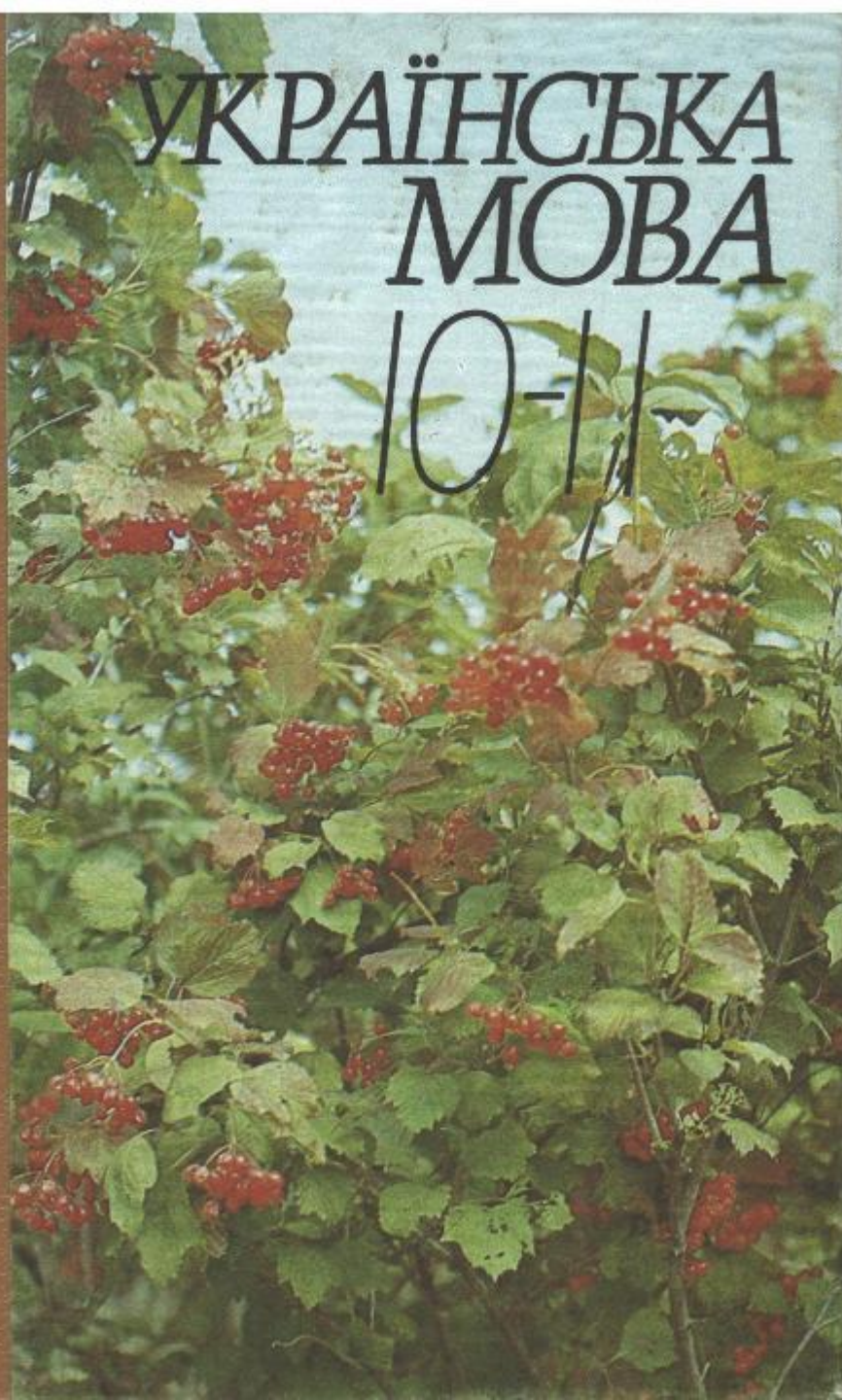
PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Марія Пентилюк
Лідія Симоненкова
Тетяна Симоненкова

1995
тираж 420 000

Видання 2-ге

1997
тираж 10 000

УКРАЇНСЬКА МОВА

10-11

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Олександр Беляєв
Лідія Симоненкова
Леонід Скуратівський
Галина Шелехова

1996
тираж 50 000

Видання 4-те

2000
тираж 200 000

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
УПРАВЛІННЯ ШКІЛ

ПРОГРАМИ
СЕРЕДНЬОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ

УКРАЇНСЬКА МОВА
та
ЛІТЕРАТУРА

для шкіл з українською і російською
мовами навчання

4—10 класи

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
Київ — 1973

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНИЙ ВІДДІЛ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В СВІТЛІ ВИМОГ
РЕФОРМИ ШКОЛИ

МЕТОДИЧНИЙ ЛИСТ

КНУВ «РАДЯНСЬКА ШКОЛА» 1988

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

УРОКИ
української
МОВИ
У ВОСЬМИРІЧНІЙ
ШКОЛІ
(V-VI КЛАСИ)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

УРОКИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

У ВОСЬМИРІЧНІЙ
ШКОЛІ
(V-VI КЛАСИ)

Посібник для вчителів

За редакцією кандидата
педагогічних наук
О. М. БЕЛЯЄВА

47942

ВИДАВНИЦТВО „РАДЯНЬСЬКА ШКОЛА“ КИЇВ—1966

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

О. М. Бєляєв

**Шляхи
піднесення
ефективності
уроку
з української
мови
в 5-8 класах**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

~ 12

О. М. Бєляєв

**ШЛЯХИ ПІДНЕСЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
в V—VIII класах**

*Дорогому
Володиміру
Масальському —
ушито, друковано, з найкращими
побажаннями.
10/1-1968 р. О. Бєляєв*

ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСКА ШКОЛА»
Київ—1967

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

УКРАЇНСЬКА МОВА В ШКОЛІ

3

ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНЬКА ШКОЛА»

Київ — 1958

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

ПІДП. УРСР. ВИКЛАДАННЯ СИНТАКСИСУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ, ЗА РЕД. КАНД. ФІЛОЛ. НАУК В. І. МАСАЛЬСЬКОГО,
«Радянська школа», К., 1957, 163 стр.

Рецензована праця являє собою збірник статей з методичними розробками уроків до всіх визначених програмою тем з синтаксису простого речення. Авторами її, за винятком В. Т. Горбачука (завідувача Горбачівського ледіституту іноземних мов), є співробітники відділу методики мови Науково-дослідного інституту педагогіки Української РСР. Розробки уроків перевірялись у школах, що дало змогу виправити їх, внести в них ряд корисних доповнень і методичних зауважень. Незважаючи на це, методрозробки, як зазначено в «Передмові» до збірника, розраховані на творче застосування їх учителем.

Відкривається збірник статтею його редактора В. І. Масальського «До питання про методику вивчення синтаксису простого речення української мови в середній школі». Автор правильно розкриває науково-методичні принципи, покладені в основу методрозробок. Зміст, обсяг і розподіл годин за розділами відповідає, передусім, вимогам нової, 1956 року, програми з української мови для середньої школи. Тут слід відзначити, що зусилля авторів не дадуть, на жаль, тієї користі, якої можна було чекати, бо за час, поки книжка була у видавництві, програми встигли вже змінитися, зокрема, перерозподілені години з окремих розділів курсу. Граматичні визначення, формулювання правил узгоджено з підручником російської мови, оскільки учні вивчають спільні для обох мов синтаксичні явища. Заняття рекомендується проводити так, щоб вони сприяли розвитку логічного мислення, виробленню вміння користуватися різними за складом і видами реченнями як в усній, так і писемній мові, забезпечували пунктуаційну грамотність учнів. У статті вказується на потребу постійно поновлювати матеріал з морфології і правопису при викладанні синтаксису, додержуватися такого важливого методичного принципу, як зв'язок у заняттях з мови і літературного читання. Проте окремих місцях статті В. І. Масальського бракує стрункості і послідовності викладу. Характеризуючи, наприклад, прийом визначення тилів підрядного зв'язку між словами за питаннями (стор. 6—7), автор чомусь нічого не говорить про зв'язок узгодження і згадує про нього лише в кінці статті, де вказує на потребу повторювати граматичні ознаки частин мови при вивченні підрядного зв'язку слів (стор. 10).

Дещо з того, що, за словами В. І. Масальського, нібито є в методрозробках, учитель на свій подив не знайде. На стор. 8 сказано, наприклад, що «наприкінці розділу (7) подаються тексти, які можна використати для закріплення й повторення різноманітних, але найважливіших відомостей з граматики й правопису та для тренувальних праць. Марно шукати ці тексти».

На нашу думку, і заголовок статті, який починається словами «До питання», не підходить, оскільки не відповідає змісту і характеру викладеного в ній.

Увійдені в збірник методрозробки здебільшого написані добре. Автор творчо, намагаючись знайти ефективні методи і прийоми навчання синтаксису простого речення, викладають систему тренувальних вправ.

Цікаво з методичного погляду опрацьований урок на тему «Поняття про речення. Розповідні речення» (стор. 13—16). Автор розробки Н. Н. Скоморовська пояснення цього матеріалу пропонує познати короткою бесідою про зв'язок мови і мислення. Тут кожне слово продумане, чітко сформульовані запитання, які вчитель має ставити перед учнями. Зауваживши, за порадою Н. Н. Скоморовської, що думку не можна висловити окремими, не зв'язаними між собою словами, учитель на конкретних прикладах підведе учнів до усвідомлення поняття речення як сполучення слів, що виражає закінчену думку. Ці відомості доповнюються наглядом про те, що іноді думку можна висловити і окремим словом; отже, слово теж може бути реченням. Для ілюстрації вчитель читає уривок з поеми «Сон» Т. Г. Шевченка, який учні вивчали на уроках літературного читання. Після виконання учнями вправи на встановлення зв'язку між словами за допомогою питань учитель звертає увагу на особливості інтонації розповідних речень та вживання в кінці їх крапки.

Проведений за таким планом урок, треба сподіватися, дасть хороший навчально-виховний ефект.

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1950-ті

УКРАЇНЬСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛІ

2

1966

Розглядаючи жанрову функціональність слова (розділ V), М. Коцюбинська розп'ясує це питання в жанрово відмінних умовах, які впливають на словесний матеріал, даючи йому свої захисти. Тут є дуже цікаві міркування про сучасний літературний процес, зокрема український, про тенденцію до зближення «мислових» мистецтв, а також про індивідуальний стиль письменника, побачений крізь призму допитливого вивчення кожного слова. У цьому розділі синтезуються попередні спостереження дослідниці: стиль підняється комплексно. Дуже гарно аналізується індивідуальний стиль Т. Шевченка. Авторка плучно зауважує, що стилістичний аналіз потрібен і для соціологічного осмислення творчості письменника. В розмаїтих стилістичних струменях поезій Шевченка «не можна не бачити підбиття законів резальстичного методу» (стор. 227). В цій Шевченковій «стилістичній єдності, в діалектичних взаємопереходах «зниження» і «піднесення», «заперечення» і «ствердження» вишляється найважливіший ідейно-естетичний переконання Шевченка, його філософія, його ідеали» (стор. 229). Художні функції слова, нарешті, скомпануються виногами творчого методу. Цикл «доведення», проведений дослідником, закінчився. Слово, підняте в усьому багатстві своїх смислових, звукових та синтаксичних характеристик, було простежено по численних лінійках його зв'язків: з контекстом, жанром, з авторською індивідуальністю, індивідуальним стилем, нарешті — творчим методом.

Щоправда, останній зв'язок — настільки віддалений, що охопити його вдається тільки опосередковано, через функціональні зв'язки слова з дрібнішими категоріями. Творчий метод, об'єднуючи широкі розгалуження багатого стильового процесу, так само створює «задачі умови» для буття слова.

І в останньому розділі («Від слова до стилю») дослідниця чамало уваги приділяє стильовій специфіці всієї української літератури, стильовій розмаїтості літератури соціалістичного реалізму. Стиль письменника, маючи спорідні зв'язки з творчим методом, в якійсь мірі безпосередніше і точніше виявляє метод, розповсюдуючи його індивідуально-світотглядними варіантами. Точний аналіз стилю дає змогу говорити про специфічний стильово-світотглядний рух письменника, який може абсорбувати в собі елементи різних художніх методів («соціалістичний сентименталізм», елементи соціалістичного реалізму в рамках реалізму критичного). Метод — поняття абстрактніше, стиль — конкретніше. Саме стиль і виявляє цей неспинний рух — процес художнього методу.

Рецензована монографія — одна з найбільших теоретичних праць, які з'явилися у нас останнім часом. Теоретичних у найкращому розумінні слова. Водночас значущий дослідницький ілюстративний матеріал, такий аналіз його роблять монографію цікавою також в історико-літературному плані.

Книжка М. Коцюбинської «Література як мистецтво слова» може правити за дуже цінний посібник з мистецтва читати й розуміти твір. І з цього погляду вона не може не викликати найживішого інтересу з боку численного загону викладачів-філологів та вчителів-словесників нашої республіки.

С. ВАСИЛЬЧУК

Є. М. Дмитровський. Методика викладання української мови в середній школі

К., «Радянська школа», 1965

На відміну від існуючих методик, де викладаються наукові основи предметних методичних праць, що містять розробки уроків, книга Є. М. Дмитровського поряд з роз'ясном загальних питань методики, чому присвячені, зокрема, її вступ і завершальні розділи, в основній частині подає методичні поради щодо вивчення конкретних тем з фонетики, граматики і правопису, а також методрозробки уроків за теперішньою програмою. Можна, звичайно, сперечатися з приводу висвітлення в одній книзі питань таких різних планів. Ми вважаємо, що зміст посібника не тільки відповідає його назві, яка зобов'язувала автора подати синтетичний курс методики викладання мови.

У зв'язку з перебудовою змісту, форм і методів викладання мови в школі

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1960-ті

Українська мова і література в школі

4
1974

Методика мови

О. М. БЕЛЯЄВ
(Київ)

Проблемні ситуації і пізнавальні завдання на уроках мови

Завпровадження нового змісту навчання викликало потребу вдосконалити існуючі й шукати нові методи роботи на уроці, які забезпечували б всебічний розвиток самостійності й творчої активності учнів у набуванні знань, умінь і навичок. Ідеї, закладені в новому змісті освіти, сприяли модернізації методики викладання всіх предметів.

Такі недоліки в навчанні, як формалізм знань і невміння застосовувати їх на практиці не лише в нових, а й навіть у зміненних ситуаціях, є наслідком шкідливої практики, коли вчитель, спираючись переважно на своє слово (розповідь, рідше — бесіду), а не на самостійну діяльність учнів, дає їм по суті готові знання. Проте навчання, що спирається не стільки на мислення, скільки на пам'ять школярів, не може задовольнити сучасних вимог життя і школи. Воно малоефективне.

Дослідження радянських учених — педагогів і психологів Л. В. Запкова, М. О. Данилова, М. М. Скаткіна, О. М. Леонтьєва, П. Я. Гальперіна, Г. С. Костюка та інших¹, багаторічний досвід масової школи свідчать, що ефективність засвоєння знань з будь-якого предмета великою мірою визначається рівнем пізнавальної активності дітей у навчальному процесі.

З цього приводу відомий польський учений-дидактик В. Оконь цілком слушно зауважує, що місце, яке досі посідала в ієрархії дидактичних понять пам'ять, «повинне зайняти мислення і діяльність самих учнів»².

Важлива роль в активізації розумової діяльності школярів на уроці належить проблемному навчанню, яке дає змогу залучити до роботи весь клас, примушує кожного інтенсивно думати, шукати і знаходити, внаслідок чого знання набуваються не механічно, а свідомо, не лише пам'яттю, а передусім розумом.

Психолог С. Л. Рубінштейн пише, що «мислити людина починає, коли у неї виникає потреба щось зрозуміти. Мислення, як правило, починається з проблеми або запитання, з подиву або здивування, із суперечності»³.

¹ Див.: Л. В. Запков. Дидактика и жизнь. М., «Просвещение», 1968; Беседы с учителями. М., «Просвещение», 1970; М. А. Данилов. Процесс обучения в советской школе. М., Учпедгиз, 1960; Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения. — «Советская педагогика», 1961, № 8; М. Н. Скаткин. Совершенствование процесса обучения. М., «Педагогика», 1971; А. М. Леонтьев, П. Я. Гальперин, Д. Б. Эльконин. Реформа школы и задачи психологии. В кн.: Новая система народного образования в СССР. М., Изд-во АПН РСФСР, 1960; П. Я. Гальперин, А. В. Запорожен, Д. Б. Эльконин. Проблемы формирования знаний и умений у школьников и новые методы обучения в школе. — «Вопросы психологии», 1963, № 5; Г. С. Костюк. Про психологічні передумови оптимізації шкільного навчання. — «Радянська школа», 1972, № 3.

² Див.: В. Оконь. Основы проблемного обучения (переклад з польської). М., «Просвещение», 1968, стор. 33.

³ Див.: С. Л. Рубинштейн. Основы общей психологии. М., Учпедгиз, 1946, стор. 347.

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1970-ті

Українська мова і література в школі

8.1989

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1980-ті

тя трагічніше, бо він живий тілом, але душою мертвий. А як жити без душі?».

До творчого мислення спонукають і нестандартні ситуації, в які треба ставити учнів на уроці, аби вони уявили себе на місці героя, серцем відчували його радість й біль. Наприклад, аналізуючи повість І. Франка «Захар Беркут», звертаємось до когось із хлопчиків:

— Ти любиш свого тата?

— А він тебе?

А потім:

— Чи любив свого сина старий Захар?

І в малій голівці шестикласника, якого любить тато, йде робота — пошук істини.

Чи, скажімо, працюємо над «Швачкою» П. Грабовського. Вчителька запалює газову лампу, накидає на плечі хустину, бере до рук шиття і тихо співає про чаечку-небогу. Потім, поклавши руки на стіл, втомлено читає:

Рученьки тернуть,
Здибаються ніченьки...

Запитуємо шестикласників, які щиро перейнялися фізичним і душевним болем жінки-трудівниці:

— Що ви відчували, коли слухали вірш?

Кілька відповідей: «У мене спина і все тіло стали як дерев'яні»; «Здавалося, що болять руки»; «Я зненавиділа паненя».

Розвиток творчого мислення учнів залежить і від формулювання теми уроку. Наприклад, не «Збірка І. Франка «Зів'яле листя», як у програмі, а «Три жмутьки Франкового серця»; не «Образ Марії Стоян», а «Чому Марія Стоян просила у ката «кулю, одну кулиночку»? Тоді протягом усього уроку діти напружено шукають: чому? Нарешті вони доходять висновку, що Стоянху хотіла померти не в зашморгу на старій груші, а стоячи на рідній радянській землі.

Прилучення учнів до суміжних мистецтв (театр, музика, живопис), проведення експрес-інформацій, літературно-мистецьких п'ятихвилин, поетичних заспівів теж сприяють розвитку творчого мислення. Література — це айсберг, на поверхні — лише його частина. Отже, треба заглиблюватися...

ХХХ

ДО СЕРПНЕВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

О. М. БЕЛЯЄВ,

доктор педагогічних наук, професор, зав. лабораторією навчання української і російської мов НДІ педагогіки УРСР

ПРО ПЕРЕБУДОВУ НАВЧАННЯ МОВИ В ШКОЛІ

Перебудова в нашій країні, охоплюючи політичну, економічну, соціальну, культурну та інші сфери життя, безпосередньо торкається школи і педагогічної науки. Розвиток демократії, відмова від адміністративно-командного управління, подолання авторитарної педаго-

гіки відкривають простір ініціативі і творчості вчителя у пошуку ефективних форм, методів і засобів навчання. Це має позитивно вплинути на кінцевий результат роботи школи — підготовку освіченого, активного громадянина, який уміє жити і працювати по-новому.

ДНВОБЯЛОВО

1'96

Умийтеся! образ Божий
Вартом не скверніте,
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать...

М. Мавленко

71

МЕТОДИКА ДОСВІД ПРОБЛЕМИ

ОЛЕКСАНДР БІЛЯВ, ЛЕОНІД СКУРАТІВСЬКИЙ,
ЛІДІЯ СИМОНЕНКОВА, ГАЛІНА ШЕЛХОВА,
м. Київ

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Демократичні перетворення, що відбуваються в суспільстві, потребують перегляду усталених підходів до навчання української мови в закладах освіти, і передовсім у загальноосвітній школі. Проголошення незалежності України, надання українській мові статусу державної спричинилися до значних змін у функціонуванні та ставленні до вивчення української мови в країні в цілому та різних її регіонах, у формах і методах роботи вчителя.

Згідно із Законом про мову державну мову мають вивчати в усіх школах: у закладах з українською мовою навчання вона є засобом навчання і водночас предметом вивчення, у закладах з іншими мовами навчання — окремих, дуже важливим навчальним предметом. Це повинно визначати мету, терміни, зміст і методику проведення занять з учнями, що не завжди достатньою мірою враховується на практиці.

Узагалі навчання української мови в наших школах не відповідає новим вимогам, потребує модернізації, докорінної перебудови. Не задовільний і рівень володіння мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу. У знаннях учнів багато формалізму, зумовленого вербальним запам'ятовуванням теоретичних положень, мовних визначень і правил, парадигм відмінювання, різних прикладів та прикладів. При цьому відсутня на задній план вивчення живого мовлення в різних формах (усній і письмій), видах (монологічному і діалогічному), жанрах і стилях, роботи над формуванням культури спілкування, пов'язаної з його пізнавальною, етикетною, регулятивною, ціннісно-орієнтаційною функціями.

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК РІДНА

Вільне володіння рідною мовою сприяє розумовому і загальному розвитку учнів, успішному засвоєнню інших предметів, формуванню їхньої національної самосвідомості, української ідентичності, моральних переконань. Саме тому цей предмет повинен бути одним з найголовніших, найпрестижніших у школі. Оскільки українська мова як засіб міжнаціонального спілкування посідає серед національних мов України особливе місце, патріотичний обов'язок кожного українця —

Істотною вадю організації навчання мови все ще залишаються авторитаризм, орієнтація на так званого «середнього» учня, що гасить ініціативу, нівелюють особистість. Заняття переважно одноманітні за побудовою і технологією. Нетрадиційні, нові форми і методи навчання, вироблені практикою останніх років, застосовують лише окремі талановиті, творчо працюючі вчителі. Навчання мови продовжує бути екстенсивним, пов'язаним не стільки з якісними, скільки з кількісними показниками, що призводить до збільшення обсягу програмового матеріалу, надуживання різних, часто неадекватних методів роботи, до орієнтації на досягнення не максимально можливих, а децю кращих результатів.

Тому виникла нагальна потреба в розробці концепції навчання української мови, яка відповідала б сучасним суспільним і особистісним потребам мовленнєвого розвитку учнів.

Цю концепцію складено науковими співробітниками лабораторії методики української мови Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України на основі нових лінгводидактичних підходів та з урахуванням здобутків мовознавства, соціо- і психолінгвістики, психології, теорії методики й шкільної практики. У процесі підготовки документ обговорювався на засіданнях ученої ради Інституту педагогіки, на семінарі завідувачів секторами гуманітарних дисциплін та методистів української мови і літератури обласних ІУВ (грудень 1994 р., м. Запоріжжя). Після доопрацювання відповідно до висловлених критичних зауважень концепція вноситься на розгляд читачів журналу.

реалізувати потенційні можливості рідної мови, включаючи її багатство і красу й утверджуючи тим самим державність своєї країни. Завдання органів народної освіти — навчити школярів вільно користуватися українською мовою як засобом спілкування, духовного збагачення та формування інтелектуальної культури.

Освітня мета. На відміну від усталеної практики головна увага в навчанні має бути приділена особистісному мовленнєвому розвитку учнів. Тому основна мета

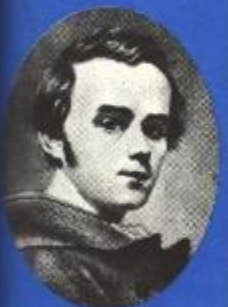

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

1990-ті

Дивоєслово

УКРАЇНЬСЬКА МОВА Й ЛІТЕРАТУРА В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У НОМЕРІ ЧИТАЙТЕ:

**Програми з української літератури
для середньої загальноосвітньої школи:
5–11 класи. Проект**

**Орієнтовне календарно-тематичне
планування уроків мови й літератури**

**Зміни в змісті й структурі програм
з української мови для 5–11 класів
з російською мовою навчання**

**Бібліотечка вчителя-словесника:
Борис Харчук**

ЗМІНИ В ЗМІСТІ І СТРУКТУРІ ПРОГРАМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ 5–11 КЛАСІВ ШІЛ З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Прогресивні тенденції розвитку суспільства, що супроводжують Україну як незалежної держави, диктують соціальне замовлення на особню розвитку, духовно багату, самодостатню, діяльну особистість, ладну до третього тисячоліття. Формування особистості, яка гармонійно поєднує інтелектуальні, моральні, професійні, естетичні та фізичні якості, – прерогатива передової школи, що переживає процес докорінного реформування. Велика роль у цьому процесі відіграє мовна освіта й адекватна державній мові, котра, як і будь-яка інша мова, є виразником історичної пам'яті, цінностей, сприйняття, характеру й долі народу, його ментальності, котриміні волі, місії, інтелектуального і художнього генія.

Єдиним життєздатним мови, формою її існування є мовлення. Мовленнєва діяльність – це практичне реалізація соціальних функцій мови, її призначення в системі суспільних явищ. Тому мета і зміст мовної освіти, а також класифікація мовленнєвих дій, сформованість яких є показником володіння мовою, визначаються передусім функціями самої мови, найважливіша з яких – комунікативна. Вона реалізує одну з найперших суспільних потреб – потребу людини в іншій людині й використовується для розв'язання життєво важливих проблем особистості в усіх сферах комунікації – у побуті, на виробництві, у ділових стосунках, в освіті, науці, техніці, культурі. Комунікативні функції мови такі чи інші підпорядковані війні.

Зумовлений глибинними суспільними процесами новий погляд на мову як явище й навчальний предмет спонукає по-новому підійти до проблем її вивчення і викладання в школі.

Укладені програм намагалися реалізувати основні вимоги шкільної реформи до змісту мовної освіти на основі закладених у державному стандарті й концепції нових підходів до навчання мови – комунікативного і культурологічного, або українознавчого. Виникла необхідність зафіксувати в тексті програм відповідні компоненти змісту, а також дозвіл творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу. Триває пошуки способів і форм такої фіксації, а це потребує розробки практичного нового змісту, радикальної перебудови всієї методичної системи та експериментальної перевірки їх.

Оскільки створення нових програм, підручників та науково-методичне забезпечення їх пов'язане з глибокими і тривалими дослідженнями, а також переглядом змісту навчання української мови в початковій школі, виділяється дачлиним на цьому етапі обмежитися вдосконаленням чинних програм, внесенням істотних змін до змісту й структури їх.

Удосконалений варіант починати наблизити до проекту нових програм з урахуванням можливостей роботи за чинними підручниками. Це дасть учителю змогу докорінно ознайомитися з провідними ідеями нового змісту навчання, взяти участь у його апробації й удосконаленні, підготуватися до переходу на нові програми та підручники. Тим часом слід зосередити зусилля на удосконаленні системи навчання, щоб забезпечити якісний процес відтворення вином шкільної реформи, сучасним методичним настановами.

Автори програм намагалися привернути увагу вчителя до осмислення методологічної основи курсу через збільшення питомої ваги матеріалу, здатного комунікувати світоглядний і ціннісний вакуум, що утворився з часу здобуття Україною незалежності. З цієї метою, крім вступних тем, в українознавчому блоці дається тематика, яка сприятиме реалізації цілого спектра актуальних вином шкільної реформи предметів.

Загалом удосконалення програм велось за такими основними напрямками:

- 1) збагачення світоглядно-ціннісної та мотиваційної основи вивчення української мови;
- 2) зміна структурування навчального матеріалу;
- 3) посилення комунікативної спрямованості курсу;
- 4) посилення уваги до мови як чинника збереження і творення національної культури народу, його ментальності;

5) поліпшення дидактичної оснащеності програм.

У новій редакції, повноцінної записки до програм акцентується увага на різносторонніх підходах до вивчення української мови, здатних забезпечити всебічний мовленнєвий розвиток особистості. По-новому сформульовано мету курсу, яка полягає у виробленні в учні уміння і навичок вільно, комунікативно вираждати користуватися засобами української мови – її стилями, формами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (слухання, читання, говоріння, писання).

Відповідно до цього сформульовано завдання курсу:

1) ознайомити учня з найважливішими відомостями про українську мову підля її походження, ролі у становленні й розвитку нації, культуротвірної функції, значення як засобу пізнання, спілкування і впливу, місця у світі;

2) навчити школярів користуватися різноманітними засобами української мови на основі практичного заволодіння основними мовними і мовленнєвими поняттями, визначення та правили;

3) розкрити красу і багатство української мови;

4) забезпечити засвоєння норм української літературної мови;

5) формувати українознавчу компетенцію.

Зазначені мета і завдання конкретизуються стосовно кожного класу. Реалізація їх забезпечується наявністю в змісті курсу теоретичних відомостей про мову, спеціальної програми з розвитку мовлення, переліку відомих і навичок.

Матеріал програм перерозподілено за трьома взаємозв'язаними змістовими лініями – мовною, комунікативною та українознавчою.

Мовна лінія визначає особливості фонетичної, лексичної, словотвірної, граматичної та правописної системи української мови. Вона охоплює ключові питання фонетики, лексикології й фразеології, будови слова та словотвору, морфології й синтаксису, орфографії й пунктуації. Щодо, зокрема, про вимову звука та позначення їх буквами (в співставленні з російською мовою), особливості українського словотвору, рід іменників, кличний відмінок, правопис частин мови, побудову речень різних типів тощо.

Комунікативна лінія становить систему мовленнєвих понять та практичних умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Основні відомості для вивчення – мова і мовлення, відрізок мовлення, монолог і діалог (полілог), український мовленнєвий етикет. Головне завдання – розвиток в учня уміння вільно спілкуватися українською мовою в різних мовленнєвих ситуаціях. Чільне місце на уроках відводиться розвитку усного мовлення учня, особливо діалогічного як частіше живого, піднесенню культури його мовлення та стилістичної грамотності. Взагалі стилістика має супроводити вивчення всіх розділів програми, починаючи від фонетики і закінчуючи синтаксисом.

Українознавча лінія реалізується в основному в змісті вищених у підручнику та підручниках (складених) учителям практичних завдань і впраць, у тематичніх усних висловлюваннях та учнівських творах. Вона підтримує виховання особливо розвиненої особистості, свідомого громадянина незалежної України. Цьому сприятиме залучення текстового матеріалу, пов'язаного з історією держави: її символами, способом життя українського народу, його культурою, ментальністю, визначальними рисами якої є мистецтво, справедливості, патріотизм, совістість, шанобливість, повага до гріш і людей праці, до матері, жінки-берегині, а також милосердя, доброта, співчуття до людського горя, бережливе ставлення до природи, землі-годувальниці, господарність, скромність, безкорисливість, мир і злагода між людьми.

Істотним компонентом нововведень до програм стали спрямовані на реалізацію українознавчої змістової лінії ориєнтовані теми з розвитку мовлення, що складаються з двох частин: тематика навчальних текстів і тем усних та письмових висловлювань учня.

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

2000-ні

ПЕДАГОГІЧНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНИ

Національної академії педагогічних наук України

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

[Головна](#) [Виставки](#) [Новини](#) [Фонди](#) [Публікації](#) [Музейна педагогіка](#) [Музеї педагогів](#) [Про музей](#) [Контакти](#) [English](#)

До 90-річчя від дня народження Олександра Михайловича Біляєва (1925 –2006)

POSTED ON 25.02.2015 BY ADMIN

27 лютого 2015 р. виповнилося б 90 років видатному українському мовознавцю, методисту, відомому в Україні і за її межами, члену-кореспонденту НАПН України, докторові педагогічних наук, професору Біляєву Олександрові Михайловичу.

Народився Олександр Михайлович 27 лютого 1925 р. у смт Нововоронцовка Нововоронцовського району Херсонської області.

У 1944 – 1945 рр. служив у Червоній армії. Брав активну участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників. В одному із наступальних боїв на берлінському напрямі був важко поранений. Після тривалого лікування в евакогоспіталі був демобілізований з армії як інвалід II групи. За участь у боях нагороджений орденами Червоної Зірки та «Вітчизняної війни» I ст., медалями «За відвагу» та «Захиснику Вітчизни».

POPULAR

RECENT

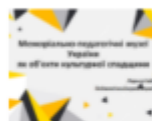
RANDOM

Вебінар «Педагогічна мапа Києва: перспектив Академіка Глушкова»

Posted on 22 Листопада, 2023

Posted by admin

Участь у науковій конференції «Історико-культурна спадщина: виклики та перспективи»

Posted on 3 Грудня, 2021

Posted by admin

Майстерня Ірини Савчук: орнаментальна мозаїка Поділля

Posted on 28 Вересня, 2017

Posted by Валентина Єфімова

Педагогічний музей: повернення до ПОДМУ

Translate »

ПЕДАГОГІЧНИЙ
МУЗЕЙ
УКРАЇНИ

27

ЛЮТОГО

**ОЛЕКСАНДР
БІЛЯЄВ**
1925-2006

педагог, філолог-
методист

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

[#ПедагогічнийКалендар2025](#)

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ - УЧАСНИКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

1939
1945

Бойовий шлях:

у 1944–1945 – учасник наступальних боїв, зокрема на берлінському напрямку. Важко поранений. Демобілізований з армії як інвалід II групи. Нагороджений орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За відвагу» та «Захиснику Вітчизни».

ОЛЕКСАНДР БІЛЯЄВ

1925 – 2006

педагог, фахівець з методики
навчання української мови

Педагогічний музей України розпочинає онлайн-проект «Українські педагоги — учасники Другої світової війни» (до 80-річчя перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр.). Запрошуємо разом з нами вшанувати тих, хто навчав дітей, а в час війни — на полі бою захищав їхнє право на майбутнє.

До 8 травня - Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років - у формі інфографіки ми публікуватимемо історії педагогів-воїнів, які пройшли крізь вогонь Другої світової.

PEDAGOGICAL
MUSEUM
of UKRAINE

Дякую за увагу!

**Слава Україні!
Слава захисникам України!**

amihno@ukr.net